

**İŞ SAĞLIĞI
VE
GÜVENLİĞİ
ÖNLEMLERİ İLE
SOSYO-EKONOMİK
SONUÇLARI**

EFİL YAYINEVİ

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Genel Yayın Nu.: 210

ISBN: 978-605-4579-82-2

1. Basım, Aralık 2014

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti. ©2014
Efil©2014

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Kapak ve Sayfa Tasarımı: Çetin Acar

Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.

Tel: (+90) 312 394 55 90

Sertifika Nu.: 13987

EFLATUN YAYINEVİ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.

Vedat Dalokay Caddesi, Ulubey Sokak 6/2 Çankaya/Ankara, Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 541 232 00 96

Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiv
GRAFİKLER VE TABLOLAR	xvi
GİRİŞ	xxiii

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ VE SOSYAL POLİTİKALAR

1.1. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAVRAMI VE İŞ HUKUKU BOYUTU	1
1.2. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN SOSYAL GÜVENLİK HUKUKU BOYUTU	7
1.2.1. Bireysel Teknikler (Tasarruf)	7
1.2.2. Kolektif Teknikler	7
1.2.2.1. Yardım	8
1.2.2.2. Yardımlaşma Sandıkları (Dernekleri)	8
1.2.2.3. İşverenin Sorumluluğu	9
1.2.2.4. Özel Sigortalar	10
1.2.2.5. Sosyal Sigortalar	11
1.2.2.6. Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler	11
1.2.2.7. İslamda Sosyal Güvenlik	12
1.3. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ VE SOSYAL POLİTİKALAR	13
1.3.1. Tanzimat (1839) İlanı'na Kadar Osmanlıda İş Sağlığı ve Güvenliği ve Sosyal Politikalar	13
1.3.1.1. Aile İçi Yardımlaşma	15

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

2.2.3.6. Yönetimin Gözden Geçirmesi	88
2.2.4. OHSAS 18001 Standardına Uygun Bir İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sisteminin Sağlayacağı Faydalar.....	88
2.2.4.1. Genel Olarak	88
2.2.4.2. Devlet ve Sendikalar Açısından	89
2.2.4.3. Türk Ekonomisi Açısından	89
2.3. RİSK DEĞERLENDİRMESİ	90
2.3.1. Risk Değerlendirmesi Nedir?.....	90
2.3.2. Risk Değerlendirmesi Süreci.....	92
2.3.3. Risk Değerlendirmesinin Sağlayacağı Yararlar.....	103
2.4. KİŞİSEL KORUYUCU DONANIMLAR (KKD)	105
2.4.1. KKD Tanımı ve Kullanılması.....	105
2.4.2. Kişisel Koruyucuların Kullanımı Hakkında Genel Hükümler.....	106
2.4.3. Gümrük Birliği Süreci ve CE Uygunluk İşareti.....	107
2.4.4. Kişisel Koruyucu Donanımların Sınıflandırılması ve Başlıca Kişisel Koruyucu Donanımlar.....	110
2.5. TÜRKİYE'DE İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ, AVRUPA BİRLİĞİ DESTEĞİ	112
2.6. ÇALIŞAN GENÇLER ve İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ	120
2.6.1. “Genç Çalışan” Kavramı.....	120
2.6.2. Genç Çalışanların Sorunları.....	122
2.6.3. Genç Çalışanların Hakları.....	125
2.6.4. İşverenlerin Sorumlulukları.....	127
2.6.5. Genç Çalışanlarla İlgili İş Sağlığı ve Güvenliği Hükümleri.....	130
2.7. ÇOCUK ÇALIŞANLARLA İLGİLİ İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ HÜKÜMLERİ	131
2.7.1. Dünyada Çalışan Çocuklar.....	131
2.7.2. Ülkemizde Çocuk İşçiliği Sorunu.....	133
2.7.2.1. Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Temel Nedenleri	135
2.7.2.2. Mevzuatımızda Çocuk İşçiliği	135
2.7.3. Çocuk İşçiliğiyle Uluslararası Mücadele.....	137
2.7.3.1. Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri	137

2.7.3.2. Uluslararası Çalışma Örgütü- Çocuk Emeginin Kullanımının Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı	138
2.8. KADIN ÇALIŞANLAR ve İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ	141
2.8.1. Dünyada Kadın İşgücü.....	141
2.8.2. Türkiye’de Kadın İşgücü.....	143
2.8.3. Kadın İşgücü ve İş Sağlığı ve Güvenliği.....	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMA ALANLARINA ÖRNEK BAŞLICA SEKTÖRLER

3.1. MADENCİLİK SEKTÖRÜ	150
3.1.1. Giriş.....	150
3.1.2. Madenlerde Sağlık ve Güvenlik Tehlikeleri	152
3.1.2.1. Fiziksel Tehlikeler	152
3.1.2.1.1. Genel.....	152
3.1.2.1.2. Gürültü	153
3.1.2.1.3. Tozlar.....	155
3.1.2.2. Kimyasal Tehlikeler	156
3.1.2.3. Biyolojik Tehlikeler.....	157
3.1.2.4. Ergonomik Tehlikeler.....	157
3.1.2.5. Kaza Riskleri.....	162
3.1.2.5.1. Giriş.....	162
3.1.2.5.2. Grişu Patlaması.....	164
3.1.2.5.3. Kömür Tozu Patlamaları.....	166
3.1.2.5.4. Ocak Yangınları.....	166
3.1.3. Madencilikte Sık Görülen Sağlık Sorunları.....	167
3.1.4. Madencilik Sektörü ve Diğer Sektörler ile İlgili İstatistikler.....	169
3.1.5. Madencilik Sektörü ve Risk Değerlendirmesi	174
3.1.6. Koruyucu Yaklaşımlar ve Mevzuat.....	180
3.2. İNŞAAT SEKTÖRÜ.....	182
3.2.1. Giriş.....	182

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

3.2.2. İnşaat Sektöründe İSG Önlemleri ile İlgili Konu Başlıkları.....	183
3.2.2.1. Planlama ve Organizasyon.....	183
3.2.2.2. Eğitim.....	184
3.2.2.3. Alt İşveren.....	185
3.2.2.4. Dinlenme ve Temizlik.....	186
3.2.2.5. İskele, Merdiven ve Çatıda Çalışmalar.....	186
3.2.2.6. Araçlar ve İnşaat Alanı.....	189
3.2.2.7. Kazı.....	190
3.2.2.8. Alet ve Makineler.....	191
3.2.2.9. Elektrik.....	192
3.2.2.10. Elle Taşıma.....	193
3.2.2.11. Tehlikeli Maddeler.....	194
3.2.2.12. Gürültü.....	195
3.2.2.13. El-Kol Titreşimi.....	196
3.2.2.14. Acil Durumlar.....	197
3.2.2.15. Yangın.....	197
3.2.2.16. Kişisel Koruyucu Donanım (KKD).....	198
3.2.2.17. Diğer Kişilerin Korunması.....	199
3.2.3. Yurtiçi ve Yurtdışında İnşaat Sektöründe İş sağlığı ve Güvenliği Önlemleri ile İlgili Örnekler.....	200
3.2.3.1. Yapı Merkezi İnşaat ve Sanayi A.Ş.'nin Yüklenicisi Olduğu Alışveriş Merkezi Projesinde İş Kazalarının Azaltılması Hedefine Yönelik Çalışmalar.....	200
3.2.3.2. Mesa-Aktürk-Emlak Pazarlama Adi Ortaklığı Tarafından T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın Arsa Satışı Karşılığı Gelir Paylaşımı Modeli ile Yapılmakta Olan Nitelikli Konut Projesi Parkoran Konutları İSG Uygulama Örnekleri.....	204
3.2.3.3. A.B.D.'de Konut İnşaatlarında Çatı Tamiri Esnasındaki Düşmelerin Engellenmesi.....	206
3.2.4. İnşaat Sektöründeki İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri.....	208
3.3. METAL SEKTÖRÜ.....	210
3.4. TEKSTİL SEKTÖRÜ.....	217
3.5. TARIMDA İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ.....	219

3.6. ASBEST ve GEMİ SÖKÜMÜ	224
3.6.1. <i>Asbest</i>	224
3.6.2. <i>Gemi Sökümü</i>	229
3.6.2.1. Giriş	229
3.6.2.2. Gemi Sökümünde İş Sağlığı ve Güvenliği	231
3.7. KOT KUMLAMA (TAŞLAMA) SEKTÖRÜ	234
3.8. TOZ PATLAMALARI	237
3.9. MOTORLU ARAÇ BAKIM-ONARIM SEKTÖRÜ	241
3.10. SIVI PETROL GAZI (LPG)	247
3.11. TERSANELER	250
3.12. KURŞUN KULLANIM ALANLARI	255

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL SİGORTALARIN BAŞLANGICINDAN BUGÜNE İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI İLE İLGİLİ İSTATİSTİKLER

4.1 1950'li YILLAR	261
4.2. 1960'lı YILLAR	274
4.3. 1970'li YILLAR	287
4.4. 1980'li ve 90'lı YILLAR	302
4.5. 2000'li YILLAR	313
4.6. ÖRNEK OLAY : İNŞAAT SEKTÖRÜNDE İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARI	322
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	328
KAYNAKÇA	351

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

KISALTMALAR

AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BS	: British Standarts-İngiliz Standartları
BSI	: British Standarts Institute - İngiliz Standartları Enstitüsü
CE	: Avrupa Birliği Uygunluk İşareti
CEE	: European Economic Community - Avrupa Ekonomik Topluluğu
ÇASGEM	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Eğitim Merkezi
DTP	: Devlet Planlama Teşkilatı
EC	: European Community - Avrupa Birliği
ETKHKKY	: Endüstri Tesislerinden Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği
GY	: Gürültü Yönetmeliği
ILIS	: International Labor Inspection System - Uluslararası Teftiş Sistemi
ILO	: International Labor Organization - Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	: International Program of Child Work End - Uluslararası Çocuk Çalıştırılmasının Sona Erdirilmesi Programı
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
İSGGM	: İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
İSGÜM	: İş Sağlığı ve Güvenliği Merkezi
İSİG	: İş Sağlığı ve İş Güvenliği
İTK	: İş Teftiş Kurulu
İTSG	: İş Teftiş Sistemini Geliştirme
KKD	: Kişisel Koruyucu Donanım
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
LPG	: Likid Petrol Gazı
NIOSH	: National Occupational Health and Safety Institute - Amerikan Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

GRAFİKLER

Grafik 1: Türkiye’de Değişik Yaş Gruplarında İş Kazası Sıklığı 2005

Grafik 2: SSK Verilerine Göre Türkiye’de 1996-2005 Yılları Arasında Meydana Gelen İş Kazaları Sayısı

Grafik 3: SSK Verilerine Göre Türkiye’de 1996-2005 Yılları Arasında Meydana Gelen İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sonucu Ölen Birey Sayısı

Grafik 4: SSK Verilerine Göre Türkiye’de 1996-2005 Yılları Arasında İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sonucu Kaybedilen İş Günü Sayıları

Grafik 5: Türkiye’deki Tersane Sayısı

Grafik 6: Türkiye Tersanelerindeki İstihdam Durumu

TABLolar

Tablo 1: İhtimal Skalası

Tablo 2: Risk Matrisi

Tablo 3: Madenlerde Bulunabilecek Başlıca Gazlar ve Sağlık Etkileri

Tablo 4: 1999 Yılında ABD’de Yer Altı Maden İşletmelerinde Elle Taşıma İşleri ve Bu İşler Sonucundaki Hasarlar

Tablo 5: 2004-2007 Yılları Arasında Kömür Madenlerinde Meydana Gelen Kazalar

Tablo 6: 1999 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İşgöremezlik ve Ölüm Vak’aları ile İş Göremezlik Sürelerinin Faaliyetlere Göre Dağılımı

Tablo 7: 2002 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İş Göremezlik, Ölüm Vak’aları, Standardize İş Kazası Oranları ile Geçici İş Göremezlik Sürelerinin Faaliyet Grupları ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Tablo 8: Yıllar İtibariyle İş Kazaları ve İş Kazaları Sonucu Ölüm Sayıları

Tablo 9: Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki İşyeri Sayısı (2007)

- Tablo 10:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki Çalışan Sayısı (2007)
- Tablo 11:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki İş Kazası Sayısı (2007)
- Tablo 12:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki İş Kazasından Dolayı Sürekli İş Göremezlik Alanların Sayısı (2007)
- Tablo 13:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki Ölümlü İş Kazası Sayısı (2007)
- Tablo 14:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki İş Kazasından Dolayı Ayaktan Tedaviye Göre Geçici İş Göremezlik Alanların Sayısı (2007)
- Tablo 15:** Türkiye Genelinde ve Metal İşkolundaki İş Kazasından Dolayı Yatarak Tedaviye Göre Geçici İş Göremezlik Ödeneği Alanların Sayısı (2007)
- Tablo 16:** 2011 Yılı İş Kazalarına İlişkin Sonuçlar
- Tablo 17:** 2011 Yılı İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarına İlişkin Sonuçlar
- Tablo 18:** 2009, 2010, 2011 Yıllarının Kayıp İşgünü Sayılarının Karşılaştırılması
- Tablo 19:** 2009, 2010, 2011 Yıllarının Yaş Dağılımına Göre İş Kazalarının Karşılaştırılması
- Tablo 20:** Faal Tersane Sayıları (2008)
- Tablo 21:** İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Vak'alarının Sigortalıların Yaptıkları İşe Göre Dağılışı (Vak'a Yılı İtibariyle)
- Tablo 22:** İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Vak'alarının Sigortalıların Günlük Kazançlarına Göre Dağılışı
- Tablo 23:** İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Vak'alarının, Sigortalıların Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 24:** İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Vak'alarının Neticelerine Göre Dağılışı

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

- Tablo 25:** İşlemi Tamamlanan İş Kazası Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı
- Tablo 26:** İşlemi Tamamlanan Meslek Hastalığı Vak'alarının Hastalık Çeşidine Göre Dağılışı (Vaka Yılı itibariyle)
- Tablo 27:** 1954 Yılında İntikal Eden İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Maluliyet ve Ölüm Vak'alarının Meslek Gruplarına Dağılışı (Maluliyet ve ölüm sayıları işlemi tamamlanan vak'alardır.)
- Tablo 28:** 1954 Yılında İntikal Eden İş Kazalarıyla Meslek Hastalıklarının İllere Göre Sayıları
- Tablo 29:** İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Günlük Kazançlarına Göre Dağılışı
- Tablo 30:** Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 31:** İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Cinsiyetlerine ve Geçindirme Mükellefiyeti Bulunup Bulunmadığına Göre Dağılışı
- Tablo 32:** İş Kazalarının Kaza Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 33:** İş Kazalarının Arızanın Mahiyetine Göre Dağılışı
- Tablo 34:** İş Kazalarının İşçinin İşyerindeki Kıdemine Göre Dağılışı
- Tablo 35:** İş Kazalarının Vuku Bulduğu Günlere Göre Dağılışı
- Tablo 36:** İş Kazalarının Vuku Bulduğu İş Saatlerine Göre Dağılışı
- Tablo 37:** İşlemi Tamamlanan İş Kazası Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı
- Tablo 38:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Hastalık Çeşitlerine Göre Dağılışı
- Tablo 39:** İşlemi Tamamlanan Meslek Hastalıkları Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı
- Tablo 40:** Yıl Sonları İtibariyle İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları Sigortası'ndan Gelir Almakta Bulunanların Sayısı
- Tablo 41:** Ölüm Vak'alarının Ölüm Sebeplerine Göre Dağılışı

- Tablo 42:** İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölümlerin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 43:** İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 44:** Kazaların Vukubulduğu İş Saatlerine Göre Dağılışı
- Tablo 45:** İş Kazalarının Sigortalının İşyerindeki Kıdemine Göre Dağılışı
- Tablo 46:** İş Kazaları ile Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Günlük Kazançlarına Göre Dağılışı
- Tablo 47:** İş Kazalarının Kaza Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 48:** İş Kazalarının Ârızanın Mahiyetine ve Vücuttaki Yerinine Göre Dağılışı
- Tablo 49:** 1965 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıklarının Vilayetlere Göre Dağılışı
- Tablo 50:** İş Kazası Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı
- Tablo 51:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının Maluliyet Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 52:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 53:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Hastalık Çeşitlerine Göre Dağılışı
- Tablo 54:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı ve İşgöremezlik Süreleri Toplamı
- Tablo 55:** 1965 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına Dağılışı
- Tablo 56:** İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölümlerin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 57:** İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Sonucu Ölümler Dolayısıyla Gelir Bağlanan Hak sahipleri Sayısı
- Tablo 58:** Yıl Sonları İtibariyle İş Kazalarıyla Meslek Hastalığı Sigortasından Gelir Almakta Bulunanların Sayısı

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

- Tablo 59:** Ölüm Vak'alarının Ölüm Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 60:** İş Kazalarının Sigortalının İşyerindeki Kıdemine Göre Dağılışı
- Tablo 61:** İş Kazalarının Vuku Bulduğu İş Saatlerine Göre Dağılışı
- Tablo 62:** İş Kazalarının Kaza Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 63:** İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalının Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 64:** İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Günlük Kazançlarına Göre Dağılışı
- Tablo 65:** İş Kazalarının Arızanın Mahiyetine ve Vücuttaki Yerine Göre Dağılışı
- Tablo 66:** 1979 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Bölge, Şube, İller ve İrtibat Müd. Göre Dağılışı
- Tablo 67:** 1979 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 68:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının Maluliyet Sebeplerine Göre Dağılışı
- Tablo 69:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılışı
- Tablo 70:** İş Kazası Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı ve İşgöremezlik Süreleri Toplamı
- Tablo 71:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Hastalık Çeşitlerine Göre Dağılışı
- Tablo 72:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılışı ve İşgöremezlik Süreleri Toplamı
- Tablo 73:** 1989 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılımı
- Tablo 74:** 1989 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının İllere Göre Dağılışı
- Tablo 75:** İş Kazalarının Kaza Sebeplerine Göre Dağılımı

- Tablo 76:** İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Vak'alarının Sigortalıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı
- Tablo 77:** İş Kazalarının Arızanın Mahiyetine ve Vücuttaki Yerine Göre Dağılımı
- Tablo 78:** İş Kazalarının Sigortalının Hizmet Süresine Göre Dağılımı
- Tablo 79:** İş Kazalarının Vuku Bulduğu İş Saatlerine Göre Dağılımı
- Tablo 80:** İş Kazası Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılımı ve İşgöremezlik Süreleri Toplamı
- Tablo 81:** Meslek Hastalığı Vak'alarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılımı ve İşgöremezlik Süreleri Toplamı
- Tablo 82:** Ölüm Vak'alarının Ölüm Sebeplerine Göre Dağılımı
- Tablo 83:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının İş Kazası ve Meslek Hastalığına Göre Dağılımı
- Tablo 84:** Daimi İşgöremezlik Vak'alarının Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı
- Tablo 85:** 1989 Yılı Meslek Hastalığı Vak'alarının Hastalık Çeşitlerine Göre Dağılımı
- Tablo 86:** İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sonucu Ölümlerin Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı
- Tablo 87:** 2002 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İşgöremezlik, Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı
- Tablo 88:** İş kazaları ve Vak'alarının Sigortalıların Yaş Gruplarına ve Cinsiyetine Göre Dağılımı
- Tablo 89:** İş Kazalarının Meydana Geldiği İş Saatlerine Göre Dağılımı
- Tablo 90:** İş Kazalarının Geçici İşgöremezlik Sürelerine Göre Dağılımı
- Tablo 91:** İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Sigortasından Sürekli İşgöremezlik Geliri Alanların Cinsiyet ve Yaş Gruplarına Göre Dağılımı
- Tablo 92:** 1954 Yılında İntikal Eden İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Maluliyet ve Ölüm Vak'alarının Meslek Gruplarına Dağılımı

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Tablo 93: 1965 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına Dağılışı

Tablo 94: 1970 yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılışı

Tablo 95: 1976 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılışı

Tablo 96: 1979 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılışı

Tablo 97: 1982 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının Faaliyet Gruplarına Göre Dağılışı

Tablo 98: 1989 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılımı

Tablo 99: 1993 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları, Daimi İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılımı

Tablo 100: 2001 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İşgöremezlik, Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılımı

Tablo 101: 2002 Yılında İşlemi Tamamlanan İş Kazaları, Meslek Hastalıkları, Sürekli İşgöremezlik ve Ölüm Vak'alarının İnşaat Faaliyet Grubunda Dağılımı

Tablo 102: Yıllar İtibariyle İş Kazaları ve İş kazaları Sonucu Ölüm Sayıları

GİRİŞ

Ünlü Alman düşünür Hegel'e göre, her devlet kendi varlığını korumak ve idame ettirmek için gerekli tedbirleri alır. Bu durum, devletin temel bir hakkı olduğu gibi, aynı zamanda bir zorunluluktur. İlk dönemlerde devletin varlığını korumanın yolu, savaşlardan geçiyordu. Eğer bir devlet askeri bakımdan güçlü ise yıkılması zordu. Ancak Sanayi Devrimi'nden sonra devletler sadece dış tehditlerle karşı karşıya değil, sınıflararası çatışma ve çekişmelerle de tehdit altında kalmışlardır. Artık bir devletin varlığına tehdit içeriden de gelebilmekteydi. Nitekim Avrupa bu tip çekişme ve çatışmalara uzun yıllar maruz kaldı. 18. yüzyıl boyunca Avrupa'da yaşanan şiddetli sınıf çatışmalarının ülkelerin varlığını tehdit eder hale gelmesi, devletleri sosyal sorunlarla mücadele etmek zorunda bıraktı. Zamanla devletin sosyal sorunlara müdahalesinin artması sosyal politikanın da gelişimine yol açtı.¹

Toplumunu meydana getiren bireyler arasında yaptıkları iş gereği ya da toplumda buldukları mevki itibariyle farklılıklar vardır. Bu farklılıklar tarihin her döneminde olagelmıştır. Bireyler arasındaki farklılıkların niteliği de oldukça farklılık gösterir. Sosyal politika her ne kadar Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan işçi sınıfını ve emek-sermaye ilişkilerini konu almışsa da, bireyler arasındaki farklılıkların ve çatışmaların kökeni insanlık tarihi kadar eskidir. Bu farklılıklar her zaman sosyal bir sorunu beraberinde getirmiş ve sosyal yapıyı rahatsız etmiştir. Bu yüzden Sanayi Devrimi sonrasında, sosyal sınıfların hareketleri, çelişme ve çekişmeleri ve mücadeleleri karşısında hukuk düzenini ayakta tutmaya ve idame ettirmeye yönelik politikaların uygulanması sonucu sosyal politika ortaya çıkmıştır.

1 Abdülkadir Şenkal, Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika, 1. Basım, İstanbul Ağustos 2005, s.25-26.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Sosyal politika, toplumu oluşturan bireylerin sosyal ihtiyaçlarını karşılama amacına yönelik faaliyetlerde bulunan disiplinlerarası bir bilim dalıdır. Bu özelliği ile sosyal politika, ekonomi, sosyoloji, felsefe, hukuk ve siyaset bilimiyle yakın bir ilişki içindedir. Sosyal politika dar anlamıyla, “çıkarları uyuşmayan sınıflar arasında tırmanan çatışmaları önleyerek toplumsal uyumu garanti altına almak” olarak tanımlanabilir. Amaç olarak önceleri sanayileşme ve kentleşme nedeniyle ortaya çıkan tehlikelere (iş kazaları) ve sefaletle (yoksulluk, işsizlik, hastalık veya yaşlılık) karşı işçileri korumayı ve gerekli önlemler almayı hedef alır. Geniş anlamıyla sosyal politika, toplumun bütün sınıf ve zümreleri arasındaki tezat ve mücadeleleri ortadan kaldırmayı hedef edinmiştir. Burada söz konusu olan konu, sosyal sınıf ve zümrelerin sosyal yapı içinde ahenkli bir şekilde yer alması ve sosyal bütünlüğü parçalamak eğiliminde olan gerginlik ve tezatların bertaraf edilmesidir.²

Sosyal güvenlik ise sosyal politikanın bir parçasıdır.³ Sosyal güvenlik, gelirleri ne olursa olsun, kişilere belirli sosyal riskler karşısında ekonomik güvence sağlama görevine sahip kurum ve kuruluşlar topluluğudur.⁴ Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1944 Philadelphia Konferansında yaptığı tanımlamaya göre de sosyal güvenlik “halkın hastalık, işsizlik, yaşlılık, ölüm sebebiyle geçici veya sürekli olarak kazançtan yoksun kalması durumunda düşeceği yoksulluğa karşı, çocuk sayısının artması ve analık halinde korunmasına ilişkin alınması gereken önlemler sistemidir.”⁵

Bu bağlamda sosyal güvenliğin ödevlerini somut olarak şöyle sıralayabiliriz: Sosyal güvenlik her şeyden önce herhangi bir nedenle kısmen ya da tamamen çalışamaz duruma düşen ve bu nedenle gelir kaybına uğrayan, muhtaç duruma düşenlere, insan onuruna yaraşır

2 Şenkal, s. 26-28.

3 A. Can Tuncay-Ömer Ekmekçi, Sosyal Güvenlik Dersleri, Güncelleştirilmiş 11. Bası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., Şubat 2005 İstanbul, s. 4.

4 Kenan Tunçoğlu, Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar, 5. Bası, İstanbul 1990, s. 5.

5 Sait Dilik, Sosyal Güvenlik, Ankara 1991, s. 6.

Birinci Bölüm

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDAN GÜNÜMÜZE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ VE SOSYAL POLİTİKALAR

1.1. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KAVRAMI VE İŞ HUKUKU BOYUTU

Kaynağını liberal öğretiden alan klasik hak ve özgürlüklerin amacı devlet iktidarını sınırlamaktır. Mutlak monarşiler ve despotizme karşı “siyasal liberalizm” bireyi her türlü baskıdan kurtarmak, onu doğal ve dokunulmaz hak ve özgürlüklerle donatmak istiyordu. Liberal öğretiye göre birey en üst değer, toplumun temel unsuru ve gerçek amacı olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle de devletten beklenen başlıca görev, kişinin salt insan olmak sıfatıyla sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri tanıması, onlara saygı göstermesi ve güvence altına almasıydı. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, başlangıç kısmı ve 2. maddesinde, her siyasal topluluğun amacının kişinin doğal, dokunulmaz ve vazgeçilmez haklarının korunması olduğunu belirtmek suretiyle klasik liberal-bireyci görüşün tarihsel özlemine hukuki ve evrensel bir geçerlik kazandırmıştır. Bu görüşün sonucu olarak, kişinin doğuştan getirdiği (m.1) temel hak ve özgürlüklerin siyasal iktidarlar tarafından ortadan kaldırılması ya da kamu düzeninin gerektirdiği ölçüyü aşacak bir biçimde sınırlandırılması mümkün değildir. Böylece, siyasal liberalizm devlete bir “karışmama” görevi yüklemekte, ondan belirli kamusal görevlerin yerine getirilmesi dışında tam bir pasif ve negatif davranış beklemektedir.¹

1 Hüseyin Nail Kubalı, Anayasa Hukuku Dersleri, Genel Esaslar ve Siyasi Rejimler, İstanbul, 1971, s. 117.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Bu siyasal liberalizme paralel olarak, onsekizinci yüzyılda ekonomik alanda her türlü sınırlamadan uzak, tam anlamıyla özgür kişisel girişimin üstünlüğüne inanan “ekonomik liberalizm” de yaygın bir öğreti halinde yerleşmiş bulunmaktadır. Bu dönemde kişi dokunulmazlığı, söz düşünce, inanç vb. temel hak ve özgürlüklerin yanında mülkiyet hakkı ile ticaret, sanayi, çalışma ve sözleşme özgürlükleri de bireyin vazgeçilmez, devredilmez doğal hakları arasında yer almaktadır.² Ekonomik liberalizme göre, devlet ekonomik ve sosyal yaşama her türlü müdahaleden kaçınmalıdır. Çünkü, toplumda kendiliğinden oluşan bir “doğal düzen” vardır. Çalışma ve girişim özgürlüğü ile serbest rekabet ilkesinin uygulandığı ekonomik ortamda, herkesin kendi kişisel çıkarlarını izlemesi sonucunda tüm toplumun yararına uygun doğal düzen oluşacaktır. Bu nedenle de devlete düşen görev, getireceği yasalar ve diğer hukuki düzenlemelerle ekonomik yaşamın doğal yasalarını ve düzenini bozmamaktan ibarettir.

Onsekizinci yüzyılın ikinci yarısından sonra Avrupa’da ortaya çıkan bilimsel ve teknik alandaki gelişmeler, özellikle buhar gücünün makineye uygulanması sanayide yeni üretim yöntemlerine geçilmesi sonucunu yaratmıştır. Bu devrede büyük işletmeler doğmaya, iş bölümü uygulanmaya başlamış, kitlesel ve seri üretim sürecine girilmiştir. “Sanayi Devrimi” olarak adlandırılan bu olay toplumların sosyal, ekonomik ve siyasal yapılarında köklü değişmelere neden olmuştur. Büyük bir göç hareketi yeni oluşan sanayi bölgelerinde kentleşmeye yol açmış ortaçağdan beri sürüp giden lonca düzeni sona ermiş, o güne kadar mevcut olmayan yeni bir sosyal sınıf, işçi sınıfı ortaya çıkmıştır.³

Sanayi Devrimi, liberal devletin hüküm sürdüğü bir devrede ve liberal öğretinin egemen olduğu bir düşünce ortamı içinde doğmuştur. Bu nedenle de sanayi Devriminin ürünü olan üretim biçiminin oluşturduğu işçi-işveren ilişkileri liberal ilkelerin etkisinde kalmıştır. Bu bağlamda liberal devlet, yüklediği “karışmama” görevinin doğal

2 Münici Kapani, Kamu Hürriyetleri, 6. Baskı, Ankara 1981, s. 50, 199.

3 Münir Ekonomi, İş Hukuku, C.I, Ferdi İş Hukuku, 2. Baskı, İstanbul 1980, s. 4.

sonucu olarak emek-sermaye ilişkilerinin de dışında kalmıştır. Bu dönemde tarafların tam bir irade özerkliği ve sözleşme özgürlüğü ortam içinde çalışma koşullarını düzenlemeleri istenmiştir. Herkesin özgür ve eşit olduğu varsayımından hareketle, işçi ve işverenlerin aralarında kuracakları hukuki ilişkilerin kendi çıkarlarına uygun düşeceği gibi ekonomik yaşamda da kendiliğinden uyum yaratacağı düşünülmüştür. Bunun yanında her türlü mesleki kuruluş ve örgütlenmeye de özgür kişisel iradelerin ortaya çıkmasına engel olabileceği gerekçesiyle izin verilmemiştir.

Liberal öğretinin, iş akdinin kurulmasında varolduğunu ileri sürdüğü eşitlik ilkesi sadece biçimde kalmış, çalışma koşullarının tarafların özgür anlaşmaları ile oluşacağı inancı da kuramsal olmaktan ötede bir anlam taşımamıştır. Gerçekte, ücretler ve diğer çalışma koşullarının oluşumu piyasa ekonomisi çerçevesinde arz ve talep yasalarına terk edilmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte kentlere büyük kitlelerin akın etmesi ve makinelerin birçok hallerde işgücünün yerini alması sonucunda iş arzı olağanüstü boyutlara ulaşmış, işçiler geçinebilmek, hatta yaşayabilmek için işveren tarafından dikte edilen en ağır çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmışlardır. Böyle bir ortam içinde ücretler en düşük düzeye (sefalet ücreti) inmiş, hızlı sanayileşme ve kalkınmanın bedelini işçiler en ağır biçimde ödemişlerdir.⁴

Gerçekten 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları bildirisinden sonra gelişen “özgürlük”, “eşitlik” ve “kardeşlik” ilkeleri uyarınca kabul edilen “sözleşme özgürlüğü” ve “serbest piyasa ekonomisi”, köylerden şehirlere akın eden işsizler ordusunun yarattığı emek piyasasında hep işçiler aleyhinde sonuç doğurmuştur. Bu dönemde Fransa’da günde 15-16 saate kadar çıkan çalışma sürelerine rastlanmaktadır. Fransa’ya komşu memleketlerden İsviçre’de durum farklı olmadığı gibi, Belçika’da da koşullar son derece kötü idi.⁵

4 Nusret Ekin, Endüstri İlişkileri, İstanbul 1976, s. 2-3.

5 Fevzi Demir, Çalışma Hayatında Çocukların Korunması; Prof. Dr. Burhan Ceyhan’a Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 12, Yıl: 2010, Özel Sayı, İzmir 2012, s. 548.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ÖNLEMLERİ İLE SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

Sanayi Devriminin işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından en çarpıcı ve olumsuz koşulları yarattığına tanık olunmuştur. İşyerlerinde işin yapılması sırasında fiziki çevre koşulları nedeniyle işçilerin karşılaştıkları sağlık sorunları ve mesleki tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması biçiminde tanımlayabileceğimiz “iş güvenliği” kavramı önemli bir sorun olarak ilk kez tarih sahnesine çıkmıştır.

Bu dönemde işçiler son derece ilkel sağlık koşullarında çalışmak zorunda bırakılmışlardı. Çocuk ve kadın işçiler en ağır ve tehlikeli işlerde asgari iş güvenliği önlemlerinden yoksun bir biçimde çalıştırılıyorlardı.

Sanayi Devrimi'nin yarattığı çalışma koşullarında işçi sınıfı iş kazaları ve meslek hastalıkları sonucunda adeta kırılmıştır. Kazaların olağanüstü artışı, teknik yetersizliklerden ve işçinin dikkatini kaçınılmaz bir biçimde azaltan çok uzun iş sürelerinden kaynaklanmıştır. Kuşkusuz buna, o gün için mevcut teknik olanaklar içinde alınabilecek önlemlerin dahi işverenlerce savsaklanması da geniş ölçüde neden olmuştur. Bütün bu olumsuz çalışma koşulları sonucunda, iş kazaları nedeniyle ölüm ve sakatlık oranı olağanüstü boyutlara ulaşmış, o güne değin bilinmeyen meslek hastalıkları ortaya çıkmıştır.⁶

Bu çerçevede Sanayi Devrimi'nin yarattığı insanlık onuru ile bağdaşmayan acı sonuçlar karşısında yasa koyucu ilk önce kadın ve çocuk işçiler daha sonra giderek tüm işçiler yararına iş güvenliğini koruyucu nitelikte hukuki düzenlemeler getirmek zorunluluğunu hissetmeye başlamıştır. Ancak bu gelişme birdenbire olmamış, hakim öğreti liberalizm koşullarında uzun uğraşlar ve duraksamalar sonucunda gerçekleştirilebilmiştir. Çok dar bir uygulama alanını kapsayan ve 1802 yılında İngiltere’de öngörülen ilk yasa (Çocukların Sağlığı ve Ahlakı Yasası)⁷ çocuk işçilerin günlük çalışma süresini en çok oniki saat ile sınırlıyor ve gece çalıştırılmalarını yasaklıyordu.

Bunu izleyen 1819 tarihli ve sonraki yasalarla ise dokuz yaşından küçük çocukların çalıştırılmayacağı öngörülmüş, genel olarak

6 Sarper Süzek, İş Güvenliği Hukuku, Ankara 1985, s. 8-10.

7 Demir, s. 549.

koruyucu hükümlerden yararlanacak gençlerin yaşı onsekize yükseltilmiş ve Cumartesi günleri çalışma süresi dokuz saate indirilmiştir. Ancak, bu dar kapsamlı ilk yasalar genellikle kâğıt üzerinde kalmış, iş güvenliğini sağlama konusunda fazla etkili olamamıştır. Bununla beraber bu yasalar, sınırlı bir alanda da olsa, devletin ilk kez çalışanları koruyucu nitelikte yasal önlemler almak ihtiyacını duyması ve liberal öğretilerden alınan ilk ödünleri oluşturmaları açısından tarihsel önem taşımaktadırlar.

İngiltere'de ondokuzuncu yüzyılın başlarında adı geçen yasaların uygulama alanına geçilememesinde liberal çevrelerin tepkisi kadar öngörülen koruyucu hükümlerin uygulanmasını izleyecek bir denetim teşkilatının getirilmemiş olması da etkili olmuştur. Resmi nitelikte bir iş denetimi sisteminin kurulabilmesi için 1833 yılını beklemek gerekmiştir. Gerçekten, bu tarihte tüm dokuma sanayiinde çalışan çocukların haftalık çalışma süresi en çok 48 saat olarak saptanmış ve o güne değin öngörülen işçiyi koruyucu hükümlerin uygulanmasını sağlamak üzere ilk kez etkili bir iş denetimi teşkilatı oluşturulmuştur. Bu arada 1824 yılında koalisyon yasağı kaldırılmış, işçilere kendi aralarında birleşmek suretiyle işverenlerin karşısına daha güçlü bir biçimde çıkma olanağı sağlanmaya başlanmıştır. Ayrıca basının ve kamuoyunun baskısıyla 1842 yılında yürürlüğe konan bir yasayla kadınların ve on yaşını doldurmamış çocukların yer altında çalıştırılmaları yasaklanmış, ayrıca iş güvenliği önlemlerini denetleyecek bir maden ocakları müfettişliği kurulmuştur. Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısından sonra İngiliz sosyal politikasında bir atılım görülmüş, devlet giderek artan oranda işçi-işveren ilişkilerini iş mevzuatı yoluyla düzenlemeye başlamıştır.

Benzer gelişmeler diğer Avrupa ülkelerinde de yaşanmıştır. Görüldüğü gibi sanayi Devrimi'nin gerçekleştiği ülkelerde, devlet işçi-işveren ilişkilerine ilk önce işçilerin sağlığını ve güvenliğini korumak amacıyla karışmaya başlamıştır. Yasa koyucunun ilk kaygısı, çalışma sürelerinin sınırlandırılması, çocuk ve kadın işçilerin korunması, en az çalışma yaşının saptanması, yer altında ve gece çalışma yasakları-

